

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ, МАЙСТЕРНОСТІ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

© 2007

Артюшина М.В.

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТІ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасна освіта є інноваційною за своїм характером. Як певна соціальна інституція освіта відбиває ті зміни, що відбуваються у сучасному світі. Науково-технічний прогрес, тенденції глобалізації, економічні і політичні трансформації – впливають на освіту, змушуючи її пристосовуватись до цих змін – в змісті, технологіях, умовах освітньої діяльності та ін. Разом з тим, дані тенденції визначають і нову роль освіти в оточуючому світі. Освіта стає ключовим фактором успішної життєдіяльності. Реалії життя створюють потужний виклик інтелектуальним можливостям сучасної людини, яка має не стільки переробляти готову інформацію, скільки ініціювати появу нової через генерування творчих ідей, ініціювання нових підходів, способів діяльності тощо. І формування цих властивостей здатна забезпечити лише така освіта, що сама побудована на принципах інноваційності.

Реальний стан освіти не завжди відповідає цим критеріям. І проблема полягає не тільки у слабкій практичній реалізації інноваційної діяльності, а й у недостатньому концептуальному обґрунтуванні теоретичних основ можливих інноваційних пошуків. У першу чергу потребує свого вдосконалення понятійно-термінологічний апарат сучасної педагогічної інноватики. Не зважаючи на те, що дана галузь знань виникла і успішно розвивається вже досить давно (приблизно з 50 років ХХ ст.), досі відсутні загальноприйняті тлумачення провідних інноваційних категорій.

Формулювання цілей статті... Суперечність між актуальними запитамі сьогодення стосовно підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності та недостатнім обґрунтуванням понятійно-категоріального апарату сучасної інноватики складає проблему, що розглядається у даній статті. Метою даної статті є визначення ключових аспектів у розгляді поняття “інноваційна діяльність”, наданих у сучасній російській та українській науковій літературі, їх аналіз та наповнення сучасним контекстом.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Вивчення навчально-методичної літератури та сучасних наукових джерел показало, що інноваційна діяльність сьогодні представлена у наукових дослідженнях з педагогіки відносно професійної, педагогічної і навчальної діяльності. Найбільш широко інноваційна діяльність розглядається в наукових дослідженнях російських педагогів. Є.П.Печерська обґрунтовує методологію формування інноваційної діяльності в умовах вищої школи. Підготовку студентів різного профілю до інноваційної діяльності розглянуто в роботах М.М.Маліванова, Н.К.Нурієва, Г.М.Овчиннікової. Найповніше вивчений процес інноваційної діяльності вчителів. Вивчається як готовність вчителів до інноваційної діяльності в цілому (М.Є.Піскарьова, Л.Т.Чернова), так і умови (Ю.Г.Максимов, М.О.Дука), фактори (Ф.З.Вільданова), засоби (А.В.Шлома), технології (М.М.Анісімов), труднощі (О.Ф.Балакірєв) інноваційної педагогічної діяльності. Крім того, сама інноваційна діяльність розглядається як фактор розвитку педагогічного середовища, зокрема педагогічного колективу (С.В.Кузьмін). У роботах українських авторів найбільш представлені питання управління інноваційною діяльністю (Л.І.Даниленко, В.Й.Бочелюк), а також підготовки вчителів різного профілю до інноваційної педагогічної діяльності (Н.І.Клокар, О.Г.Козлова, Т.М.Демиденко, Л.М.Шевченко та ін.).

У більшості сучасних наукових робіт з проблем інноватики зазначається, що на сьогодні існує багато розбіжностей в плані визначення категорії “інноваційна діяльність”. Разом з тим і в самих цих роботах спостерігається значний розподіл поглядів.

Є.П.Печерська розглядає інноваційну діяльність як компонент професійної діяльності. Цей інноваційний компонент є основою, що забезпечує, з одного боку, її спрямованість на досягнення успіху, а з іншого, – свідому активність і мобільність в умовах невизначеності конкурентного середовища [5, с.120].

Ф.З.Вільданова зазначає, що, не зважаючи на широке використання в педагогіці терміна «інноваційна діяльність», основні характеристики його все ще залишаються не розкриті або розглядаються в достатньо вузькому, поверховому контексті. Зокрема тлумачиться за аналогією з промисловими чи організаційними нововведеннями як діяльність із запровадження (освоєння) нового. Також Ф.З.Вільданова зазначає, що в науковій літературі існує думка, що інноваційна діяльність не є діяльністю якогось особливого типу, а складається з структурних компонентів інших видів діяльності [1, с.13]. Автор не погоджується з таким тлумаченням, а приєднується до поглядів В.О.Сластьоніна та Л.С.Подимової стосовно того, що інноваційна діяльність – один з видів продуктивної творчої діяльності людини. Також Ф.З.Вільданова зазначає, що в останні роки в педагогічній

свідомості поступово формується культурно-екологічний підхід до осмислення інноваційної діяльності, сутність якого полягає в тому, що педагогічні інновації неможливі без соціокультурного контексту, що задається традиціями, менталітетом, знаннями, готовністю суб'єктів, що діють, до змін, і, в першу чергу, обставинами їх реального буття [1, с.14].

М.М.Маліванов вважає, що інноваційна діяльність – не вид, а тим більш не сфера, а характер діяльності. “Інноваційної сфери, як предметної галузі, не існує, оскільки будь-яка діяльність у будь-якій сфері – від економіки до освіти, мистецтва і навіть політики – може бути інноваційною, якщо в неї привноситься нове (знання, технології, прийоми, підходи) не заради новизни і не з метою підтвердження можливості практичного використання нового, а виключно для отримання результату, що відрізняється високою затребуваністю (соціально-економічною, ринковою, оборонною і т.п.)” [4, с.98].

З цією точкою зору погоджується і С.В.Кузьмін, що вважає інноваційну діяльність складною зв'язкою, структурою з різнотипних діяльностей, “діяльність над діяльністю” [3, с.23].

Н.О.Дука на основі аналізу ряду наукових досліджень зазначає, що поняття “інноваційна діяльність” має розглядатись як метадіяльність, тобто особлива діяльність, призначення якої – зміна “рутинних” елементів, компонентів діяльності, яка набула до певного часу репродуктивний характер. Саме це складає специфічну особливість інноваційної діяльності, є її провідною функцією у суспільстві [2, с.30].

І.Є.Піскарьова тлумачить інноваційну діяльність як діяльність, пов'язану з відмовою від відомих штамів, стереотипів у навчанні, вихованні і розвитку особистості учня, що виходить за межі діючих нормативів, є основою особисто-творчої, індивідуальної спрямованості діяльності вчителя і створює нові педагогічні технології, що реалізують цю діяльність [6, с.45].

А.В.Шлома, спираючись на дослідження ряду відомих науковців, розглядає інноваційну діяльність як особливий вид людської діяльності, якому притаманні спільні з усіма іншими видами діяльності риси: суб'єктивність, предметність, активність, цілеспрямованість, умотивованість, творчість [7, с.24].

Отже, можна побачити, що і серед сучасних науковців немає спільності у тлумаченні категорії «інноваційної діяльності». Основне питання – як слід визначати інноваційну діяльність – як вид діяльності, самостійну предметну сферу, – або як метадіяльність, сукупність компонентів інших видів діяльності або навіть специфічний характер будь-якої діяльності.

Проаналізувавши підходи різних авторів до розуміння сутності інноваційної діяльності, можна зробити висновок, що на сьогодні домінують окремі, однобічні погляди на сутність інноваційної діяльності. Практично відсутнє цілісне, системне бачення на сутність і специфіку інноваційної діяльності в житті людини в цілому, а також в освіті, зокрема. Більшість науковців в галузі педагогіки використовує для аналізу інноваційної діяльності діяльнісний підхід, що полягає у розгляді процесу запровадження інновацій в освітню сферу. Останнім часом з'являються намагання поєднати його з особистісним підходом, тобто розглянути індивідуальні особливості реалізації інноваційної діяльності та підготовки до неї. Разом з тим окремо використовується також соціокультурний підхід, пов'язаний із вивченням процесу поширення інновацій в організаціях.

Виходячи з цього можна заключити, що для організації системної підготовки до інноваційної діяльності необхідно запровадження всіх зазначених підходів. Системний підхід до сутності інноваційної діяльності дозволяє представити її схематично на рис.1 у такому вигляді:

Рис.1. Сутність інноваційної діяльності

Це схематичне зображення показує, що інноваційна діяльність знаходиться на перетині щонайменше трьох основних складових життя людини: особистість, середовище, діяльність, відповідно в інноваційній діяльності слід враховувати особистісний, середовищний і діяльнісний аспекти. Надамо їх коротку характеристику

Особистісний компонент:

- суб'єктом інноваційної діяльності завжди є людина як особистість, носій суспільної свідомості;
- людина набуває здатність до інноваційної діяльності лише в процесі свого розвитку, становлення як особистості;
- необхідним є виявлення і розвиток особистісних властивостей людини, значущих для інноваційної діяльності, формування її готовності до інноваційної діяльності.

Середовищний компонент:

- інноваційна діяльність завжди відбувається у певному соціальному середовищі;
- серед суб'єктів інноваційної діяльності виникає певна особлива система стосунків, що характеризується рядом специфічних характеристик;
- реалізація інноваційної діяльності суттєво залежить від сприятливості цієї системи стосунків.

Діяльнісний компонент:

- інноваційна діяльність не можлива сама по собі, вона завжди наповнюється певним специфічним змістом відповідної сфери діяльності (наукової, професійної, педагогічної, соціальної тощо);
- відповідно інноваційна діяльність стає певним компонентом, творчим аспектом основної змістової діяльності;
- виразність інноваційного аспекту змістової діяльності може бути різною, що залежить від специфіки основної змістової діяльності;
- в межах основної змістової діяльності інноваційна діяльність характеризується всіма основними структурними компонентами будь-якої діяльності (ціль, мотив, процес, результат, умови, засоби тощо);
- здатність до інноваційної діяльності в одній сфері може обумовлювати і здатність до інноваційної діяльності в інших сферах (наприклад, сформована здатність до інноваційної діяльності в процесі навчання обумовлює здатність до інноваційної професійної діяльності).

Висновки... На основі аналізу змісту категорії інноваційної діяльності в сучасній педагогічній літературі вітчизняних дослідників можна заключити, що ефективна підготовка до інноваційної діяльності має забезпечувати реалізацію всіх зазначених передумов:

- 1) формування особистісної готовності до інноваційної діяльності, що включає розвиток інноваційно-значущих особистісних властивостей;
- 2) створення інноваційного соціального середовища – сприятливих стосунків між суб'єктами інноваційного процесу;
- 3) формування досвіду інноваційної діяльності на базі основної змістової діяльності (зокрема, навчальної).

В подальших дослідженнях можливо докладніше розглянути принципи, зміст, технології реалізації кожного компоненту інноваційної діяльності.

Література

1. Вильданова Ф.З. Инновационная среда как фактор обеспечения инновационной деятельности будущих педагогов: На примере среднего профессионально-педагогического образования. Дис. ... канд. пед. н., 13.00.01. – Казань, 2000. – 189 с.
2. Дука Н.А. Педагогическое проектирование как условие подготовки будущего учителя к инновационной деятельности. Дис. ... канд. пед. н., 13.00.01. – М., 2003. – 258 с.
3. Кузьмин С.В. Инновационная деятельность педагогического коллектива как фактор его развития. Дис. ... канд. пед. н., 13.00.01. – Ярославль, 2003. – 197с.
4. Маливанов Н.Н. Теория и практика формирования в системе непрерывного образования профессионально важных качеств инженера как субъекта инновационной деятельности. Дис. ... д-ра пед. н., 13.00.08. – М., 2003. – 318с.
5. Печерская Э.П. Методология формирования инновационного компонента профессиональной деятельности специалиста в условиях высшей школы Дис. ... д-ра пед. н., 13.00.08. – Тамбов, 2003. – 361с.
6. Пискарева И.Е. Формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности Дис. ... канд. пед. н., 13.00.08. – Кострома, 2000. – 150 с.
7. Шлома А.В. Личностно-профессиональное самосовершенствование как средство подготовки учителей к инновационной деятельности Дис. ... канд. пед. н., 13.00.08. – Брянск, 2004. – 219 с.

Анотація

В статті розглядається проблема неузгодженості основних понять педагогічної інноватики, невідповідності деяких теоретичних положень вимогам сьогодення, зокрема, аналізується сутність і зміст категорії "інноваційна діяльність". Порівнюються думки сучасних науковців, визначаються перспективні підходи, компоненти підготовки до інноваційної діяльності в освіті.

Аннотация

В статті розглядається проблема несогласованности основных понятий педагогической инноватики, несоответствия некоторых теоретических положений требованиям современности, в частности, анализируется сущность и содержание категории "инновационная деятельность". Сравниваются мысли современных исследователей, определяются перспективные подходы, компоненты подготовки к инновационной деятельности в образовании.

Подано до редакції 2.11.2007.

© 2007

Безкорвайна О.В.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОТВЕРДЖЕННЯ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного-творчого потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні.

У сучасних умовах розбудови національної освіти України формування творчої самореалізації як провідної характеристики людини, її духовних пріоритетів і обґрунтування системи цінностей, що мають лягти в основу життя молоді, виступають на передній план усього процесу її соціалізації.

У Національній доктрині розвитку освіти чітко визначається система концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрямки розвитку освіти у першій чверті ХХІ століття. Головною метою державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для різнобічного розвитку особистості, самоствердження та творчої самореалізації кожного громадянина України [4, с.233].

Формулювання цілей статті... Зважаючи на вищесказане, на нашу думку, важливо спробувати визначити теоретико-методологічні підходи до змісту поняття "творчість", проаналізувати основні організаційно-педагогічні умови удосконалення здібностей педагога в процесі його творчої самореалізації та педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Як було сказано вище, на сьогодні проблема формування педагогічної творчості набуває особливо актуального характеру. Загальний зміст численних визначень творчості характеризує її комплексний, багатоскладовий і багаторівневий культурний феномен, який полягає в тому, що творчість є перш за все ставлення – до світу, до суспільства, до самого себе. Це – особливий, істинно людський засіб такого ставлення, бо означає формування нового рівня пристосування до дійсності, новий зміст і організацію самих цих стосунків. Особливий характер такого ставлення виявляється в гносеологічному, аксіологічному, психологічному планах. Гносеологічний зміст і функції творчості можливі тому, що творчість є істинно адекватна форма поведінки людини в світі, яка забезпечує гнучку її адаптацію до розвивального і змінного змісту світу. Аксіологічний план творчості створюється не тільки привнесенням у світ цінностей, які виникають у результаті творчої діяльності, але і тим, що сама творчість виступає як цінність, стаючи реалізацією смислу життя, призначенням людини.

Феномен творчості присутній у прогресивних філософсько-естетичних та психолого-педагогічних напрямках. У *філософському* значенні творчість трактується як діяльність, що породжує дещо якісно нове і відзначається неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Творчість специфічна для людини, бо завжди передбачає творця суб'єкта творчої діяльності. У *психологічному* словнику вона визначається як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. З точки зору *педагогіки*, творчість – показник продуктивної діяльності людини. Головне у творчості – не зовнішня активність, а внутрішня – акт створення ідей, найважливіша якість удосконаленої людини, насущна соціально-ціннісна потреба.

Творча особистість – це дійова і прогресивна частина суспільства, вона вирізняється орієнтацією на пошук нових проблем, ідей, не боячись помилок, поразок. Адже вони тільки спонукають її до подальшого пошуку. Створюючи сама себе, формуючи власну особистість, людина націлена на ідеал, як вона його собі уявляє. Ідеал – це вища загальнолюдська цінність, і боротьба за його існування робить життя свідомим, одухотвореним і цілеспрямованим. Людина, що піднімається до етичної субстанціальності через творчу реалізацію морального ідеалу, своєю життєвою позицією вирішує проблеми загальнолюдські, глобальні.

Формуючи зовнішній матеріал, упорядковуючи зовнішні зв'язки, людина організує і свій внутрішній світ, гармонізуючи свою особистість.

Проблема творчості та творчої самореалізації охарактеризована в працях Н.О.Бердяєва, Б.П.Нікітіна, Р.Штейнера, Т.Алексєєвої, Є.Вахрамова, Л.Виготського, О.Главінської, Д.Гришина, Д.Ельконіна, В.Зінченка, С.Карпенчук, О.Киричука, О.Кононко, У.Крейна, О.Леонтьєва, В.Маралова, В.Мухіної, В.Оржеховської, Ю.Орлова, С.Рубінштейна, В.Ситарова, М.Тайчинова, Е.Фрома та ін. Важливою складовою досліджуваної проблеми є